

Két kicsi fa a ház előtt

A Néphadsereg-utca 24. számú budapesti ház. Előtte két fácska, amelyet az ott elesett két szovjet katona emlékére ültettek.

UGYAN KIS ELVTÁRSNÓ, mit akar itt?! Teljes ideológiai felkészültségem tudatában kérdezem: mit akar itt? Ez egy polgári ház! — mutat körül egy régi lakó a huzatos kapualjban. — Itt senki sem jött a „mélyből”, itt senki sem lett miniszter, vagy mit tudom én... A tanár tanár volt azelőtt is, a tisztviselő tisztviselő... Itt, kérem, legfeljebb csak panaszkodni hallja az embereket a lakásügyek miatt — sóhajt. — Szegény Tóth doktornőnek is itt kell laknia ebben a kis udvari lakásban, öreg apjával, meg még öregebb tanítójával. Ki az? Hát a Tóth bácsi leánya, az üvegesé... Ugyan! Ez se olyan nagy szám, — legyint — jó káderlapja van, de már a felszabadulás előtt is orvostanhallgató volt, bizony... — bólogat sajnálkozva. — és mint egy kereskedő, széttárja a karját, hogy nem tudja a divatos árut szállítani. — Pados tanárnak is micsoda ügye van! Már két éve! A társbérlejtje feltörte a szobáját, összetörte a műszereit, jegyzeteit, mindene odavan. Haj, ezt hozta neki a demokrácia, tetszik-e látni! Szegény tanár úr, azóta pendlik az anyósa — (két éve nősült csak, kérem) — összetört szobája, meg Sztálinváros között. Igen, ott dolgozik most. Mit tudom én? Biztos tanít, ezelőtt is tanított, most is tanít, — vonja a vállát — vagy kutató. Ezelőtt is fizikus volt, most is az... Ha ez magának érdekes, menjen utána Sztálinvárosba... — Kérem — szól még utánam — itt van ez a két fa a kapunk előtt — tetszik látni? Emlékfácskák. Két szovjet katonának ültették, itt estek el a ház előtt. Na látja! — mutat diadalmasan. — Megtaláltam magának a riportot! A fákról lehet írni! De az emberekről!...

★
A FÁKRÓL... Hogy is történt? 1945 január 18. A szovjet katonák ügyesen szökelltek, kettésével... a géppisztolyt szorosan markolva, óvatosan a fai mellett... kaputól kapuig. Utánuk messzebb utaztak, aknakutatók jöttek és a Szent István-körút barikádjai felől már befurdult a harcok. Dübörgése belemorgott a géppisztolyok éles kattogásába... Dühödten szórták a halált a Falk Miksa-utca közepe felé szorított németek. Vigyázn! A minisztérium — ez a rom a fedezékük! Hirtelen fehér rakétacsillag repül fel a romok irányába, mutatja a célt a páncélosoknak. A harckocsi tornya azonnal arra fordul, lövegcsöve névát okád. A lövegek élén egy nagydarab, fekete meg egy fúrge kis szőke fiú szalad. Hirtelen beugranak a kapualjba... Várnak.

A januári hóvilágos délutánban néhány behúzott nyakú polgár pislog a katonákra. A ház, a Falk Miksa-utca 24. (ma Néphadsereg-utca 24.) lakói — *Esztergályos*, a légóparancsnok, *Tóth bácsi*, az üveges, *Csala*, a műszerész, *Pados* tanár, *Dr. Kovács*, az apjával — emberek, akik kimerészkedtek egy pillanatra az egéryukból. Egyik-másik csak hírért, reménységért, van, aki kenyérért a pincenépnek.

— No?! Zdravstvujtye — villan rá a feketeszemű katona a pislogókra. Rágyujtanak, a doboz körbejár... Csala tud szerbül, az öreg Kovács orosz fogságban volt, Pados tanár meg már orosz szótárt böngészett az óvóhelyen is... A kurta pillanatban hát kattognak a rövid szavak, mint kint a német géppisztolyok. A szép-szál fekete katona hirtelen Tóth bácsi karjára teszi a kezét, kifelé fülel... A tűzfészek elhallgatott. A szőke ugrik kifelé, a fekete visszarántja, gyors tanakvás, vita, kémlelés az úttest túloldalára. Előre! Kiszökkennek mindketten, de Tóth bácsi meg dr. Kovács is. Hirtelen megint felcsattan a ratatata... Két kemény katonakar villámgyors mozdulattal belöki a két polgárt a kapu alá és — a géppisztolyok tüze az ő testükbe hasít. Lezuhanak. Vérük vörösré festi az úttest sáros havát...

A riadt emberek visszabotorkálnak az óvóhelyre. — Na, mi van, mi van? — izzul a pince. — Már a háznál folyik a harc. Két barátunk elesett... — mondja halkán Tóth bácsi. — Két moszkvai fiú... Az egyik, a fekete, lakatos volt a moszkvai Dinamo gyárban. A másik, a szőke, asztalos... Huszonöt évesek... Két egyszerű közkatona volt — tűnök Kovács doktor, miközben a gyerekek köré se reglenek. — Még a nevüket sem tudjuk. Értünk haltak... éppen a mi házuk előtt...

★
Lélegzetfójtó megilletődés borult a pincére. Egy asszony szipákolása hallatszott csupán...

★
GYERÜNK VISSZA a jelenbe... — Pados?... Ugyan kérem... Pados azelőtt is csak tanár volt... És most is csak tanár. Leutaztam hozzá Sztálinvárosba. Fizikát és elektrotechnikát tanít a Kohászati Technikum 240 fiatal és 100 öreg diákjának. És ahogy késő délután itt a „nagy fizikában” az új statikus transzformátor kísérletek szikrázó fényénél ezeket a napi munkában elfáradt, de most mégis felélénkülő és mohó szemeket nézem — újra a fülembe cseng: „Ezt hozta neki a demokrácia, tetszik-e látni?” Hm, hát mit hozott? Ki volt, mi volt azelőtt ez az ember? Tolnamegyei urasági cseléd gyereke, hatodmagával. Kilenc-

évesen ment a városba, tanulni akart s tanult. 1927-ben megszerezte a tanári diplomát. S a diplomához a tüdőbajt is. Évekig nyomta a kórházi ágycat, aztán magántanítoskodott.

Kuporgatott garasokból laboratóriumot hozott össze a lakásán. Éjszakai kísérletezésekkel teltek. Az elektrodinamika érdekelte és az ultrahang. És megtalálta — az eddigtilt eltérő jobb módszerrel — a csodálatos húszezer rezgésszámon felüli hangot! Fél perc alatt leszedi vele a piszkot a ruháról, kiszárítja a cementet és még mennyi mindent csinál vele! Hajnalig égett a lámpája: matematikai képletei, főké hajolt. Új-típusú gyárkémények elméletét akarta kidolgozni Zalán mérnök barátjával. Az ő számításai szerint csak az építőanyagnál 46 százalékos lenne a megtakarítás. Kísérletek... Kísérletek. De kinek kellett ez? Ki törődött vele? Valaki felkínált egy 80 pengős tanári állást. De akkor nem jutott volna idő a kutatásra. Inkább dolgozott tovább — magának. És magános maradt mint kutató, magános mint ember, határozatlan egyenletei elefántcsonttoronyában.

S figyelem most ezt az ősz férfit, amint tanítványainak magyaráz a lassan szürkülő, nagy tanteremben. Elképzelem őt zsákkal a vállán a 10 év előtti január tűzharcaiban; ahogy Tóth bácsival elindulnak kenyeret szerezni a pincenépnek. Jó lenne kibogozni a lélektani okokat, a „miért”-et és a „hogyan”-t, meglesni e zárkózott léleknek a kulcsát. De ő csak a száraz tényeket mondja, a kísérlet szünetelben, egy-egy rövid mondatot. Hogy a felszabadulás után már tanítani kezdett általános iskolában és fizikai továbbképzésben. Tanítványainak maga szerkesztette meg a szemléltető műszereket — és az iskolákban azután a magános kutatót is észrevették. Egymásután jöttek a meghívások az Orvostudományi Egyetemre, az Egyetemi Fizikai Intézetbe, a Műegyetem villamosmérnöki karára — előadónak, tanárségédnek. Az Építésügyi Minisztérium megbízta, fejezze be 15 évi munkáját az új-típusú gyárkémények elméletéről...

Tavaly idehívták Sztálinvárosba. Megszervezte a Kohászati Technikumot. Új élete eredményei? Itt van előttem a statikus transzformátor. Még alig száradt meg rajta a festék, de amilyen kicsi ez a kísérleti példány, olyan nagy lesz a jelentősége az atomfizikához szükséges nagyfeszültségű áram előállításánál. Tízszer kisebb, mint az eddig alkalmazott — emeletesház nagyságú — van de Graaf generátor és csak fele pénzbe kerül. Most építi új konduktív dinamóját is, ami leegyszerűsíti a dinamók eddigi szerkezetét és mégis nagyfeszültséget ad. Készül újfajta hőcseme, amelynek segítségével ugyanannyi befektetés mellett 80 százalékkal több áramot kapunk.

A magános kutató álmai valósággá válnak. És nem kell olyan nagy lélek-búvárnak sem lenni: érzi, hogy munkáját megbecsülik, eredményeire számot tart az egész ország. A kis fizika-tanár lassan elismert tudóssá nő.

Dr. Tóth Éva, a szabadsághegyi gyermektüdőszanatórium orvosa, a gyerekek pajtása

A tanításnak — szombat lévén — ma hamar vége. Együtt sietünk ki az állomásra. Beszélgetünk erről-arról... Említem neki, amit egy lakó mondott róla a huzatos lépcsőházban... „Hát ezt hozta neki a demokrácia! Jegyzeteit széthányták, műszereit összetörték...” — Jó, hogy szóba hozta — mondja. — Két éve fájó nekem, hogy kísérleteimet nem tudom otthon folytatni... Pedig a minisztertanácsonk döntése van róla, hogy a kutatók zavartalan munkáját biztosítani kell... a párt is így akarja... — de úgy látszik, volt, aki eddig nem vette komolyan... Lakásügy, magánügy! — gondolták. De most már talán véget ér: itt a kezemben a véghatározat, csak éppen végre kell hajtani. Egyedül leszek a lakásban, dolgozhatom... Mit mondott? Hogy hát „ezt hozta nekem a demokrácia”? — csóválja a fejét. — ... Ugye nem kell magyaráznom magának?

★
DR. TÓTH ÉVÁRA, akinek „jó a káderlapja”, de aki „már a felszabadulás előtt is orvostanhallgató volt”, az igazi dr. Tóth Évára csak egy hosszú este keserű beszélgetése után találtam rá. Évát nyomta a kis, szűk földszinti lakás hangulata és — a lakáshoz tapadó emlékek. — Milyen hatalmasnak, félelmetesen ridegnek tűnik ez a ház most is, így alulról, ebből a földszinti kis ablakból nézve. Az üvegesmester törékeny, sápadt, okos, szobrokat is faragó kislánya itt élte a maga befeléforduló életét, könyvek falával tudatosan elzárva magát a külső világtól, hogy ne érintse a buta tanítványok és a felsőbb lakók leereszkedő kedvessége, ami az ilyen csinos, okos diáklánynak kijár, ha a nagynéni fűszerboltjából ismerték...

Azt mondja — vasárnap ügyeletes lesz. Ha van kedvem, másszak fel

hozza a szabadsághegyi tüdőbeteg szanatóriumba. Gyermekszanatórium. Tóth doktornő, akiből előző este oly nehezen lehetett a szót kihúzni, most valóságos cicerone lett, boldogan és büszkén mutatja az intézetet, amely új életünknek köszönheti születését és létezésének évente körülbelül ezer gyermek köszönheti a „létezését”. Hisz, mint mondja, a tbc-s szegény gyerekek ezelőtt effektíve elkallódtak. A gazdagoknak volt magánszanatóriumuk, de ilyen állami intézmény, ahová egyszerű szakorvosi beutalással mindenki bejuthat, nem létezett. A nagy szavak helyett csak egy számot mond: nyolcmillió forint támogatást kaptak a múlt évben is. Ó? Ó, ő csak egy kis pontocská ebben a nagyszerű intézetben. Együtt indultak, szigorló orvos kora óta, 1947 óta itt dolgozik. És ahogy végigmegyek vele, mint inspekciós orvossal a 18 holdas parkban, a vastagtörzsű fák, havas utak, fehér zuzmók tündérvilágában róduló apróságok között és a szanatórium valamennyi gyönyörű szobáján, a súlyos esetek és a vidám lábadozók rádiótól hangos termén, be-kukkantunk a mozgó, az alvó kicsik közé is... A gyerekek fölő hajlók, hol aggódó, hol pajtáskodó doktornőben megtalálom az igazi, a megváltozott világot megváltozott Tóth Éváját, a régi Falk Miksa-utca 24. zárkózott kislányát, aki szeretné minden gyereket életét boldoggá és szebbé tenni — saját gyermekora helyett is.

★
A HÁZ ELŐTT álló két kicsi fa adta a gondolatot ehhez a riporthoz. A két fa helyett mégis két emberről írtam... De hát olyan nagy-e valóban a különbség? Két ismeretlen szovjet katona emlékéből fakadtak ezek a fácskák, két elesett hős halála nyomán támadt ez a két új, alkotó élet.

Csákváry Margit